

zat, ép annyira nem volt tudatos és termékenyítőbb magyarságú a Toldy utáni első rendszerezőnek, Beöthynek a munkássága sem, sőt elmondhatjuk, hogy egyoldalú politikai magyarság-szemléletével hamisabb képet festett régi irodalmunkról, mint »idegen« szellemű irodalomtörténetíróink. Pintér Jenő rendszere viszont annyira »jellegtelen« üszintézise a Toldy—Gyulai—Beöthy-féle szempontoknak, hogy a »felszabadulás« fokozódásáról itt sem lehet beszélni.

Igazán magyar — azaz modernebb, szellemtörténetibb — irodalomtörténetírást Horváth János munkássága jelent, de itt a részletezésben a szerző már óvatosabbá válik, annyira, hogy a ma, vagy a közelmúlt irodalomtörténetíróiról — Szerb Antalról és Féja Gézaról — már meg sem emlékezik. Pedig a »szolgasság« és a »szabadság« kérdése éppen ebben a két irodalomtörténetíróban áll a legélesebben egymással szemben. Szerb Antal irodalmunkat mindenestül belemártja az európai »izmusok«-ba, Féja Géza viszont »ó-magyarságot« reklamál nemcsak az élő, de halott íróinktól is. Felszabadulásról — joggal — csak ő beszélhet, de csak azért, mert a felszabadítást — elég önkényesen — ő maga végezte el.

Úgy érezzük tehát, hogy Farkas Gyula könyvében a »felszabadulás« értelme problematikus maradt, de fejlődésrajznak igazán nagyvonalú és termékenyítő könyv. Sokat tanulhatunk belőle, de nem csak tárgyi tudást, hanem szellemi magatartást is. Tárgyilagos, alapos és lelkiismeretes könyv és külön érdeme az ízes, élénk és fordulatos nyelve. Úgy gondoljuk, nélkülözhetetlen kalauz annak a kezében, aki írókról, irodalomról írni, vagy tanítani akar.

Vajtai István

Hankiss János, Európa és a magyar irodalom. A honfoglalástól a kiegazsításig. (Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadása. Budapest, é. n. (1942.) 619 old.)

Hankiss János hatalmas arányú és ritka szempontgazdagságú műve arra a kérdésre akar feleletet adni, milyen belső életközösségi kapcsolat áll fenn a magyar és európai irodalom között. Ezért mindenekelőtt megvizsgálja, mit jelent az európaiság s benne a magyarság; majd ezek tisztázása után elemzi a szellemi endozmózisnak azt a folyamatát, amely évszázadok óta megfigyelhető a magyar és európai művelődés között. A hivatalos irodalomtudomány nevezhetné a művet összehasonlító forráskutatásnak. Ez a kifejezés azonban csupán megjelölné az író vizsgálódásainak természetét, de korántsem merítené ki a könyv tartalmát és eredményeit. Itt u. i. a magyar irodalom életrajzának tükrében irodalmi hatások és átvételek, eszmék átszívárgása és áttolódása s új talajban sajátosan újszerűvé formálódása tárul fel előttünk. A szerző végigkíséri a magyar irodalom fejlődését és igyekszik az európai művelődés nagy vérkeringésében a magyar eszmék, magyar alkotások vértesscekkéit megjelölni. Látjuk az átvett gondolatoknak nemzeti jellegünkhöz való aklimatizálódását, de egyben látjuk a részesedést mellett a magyar szellem részvételét is az európai szellemközösség kialakításában. A fejezetek címe gyakran szimbólum és kifejezi az illető író vagy korszak belső irányulását: Egy nagy dráma két felvonása: reformáció és ellenreformáció. A lírai egyéniség feltűnése. (Balassi B.) Magyaros barokk (Pázmány, Zrínyi, Gyöngyösi). Csöndes vizeken (Faludi, Gvadányi). Az ébresztő (Bes-

senyei). Az irodalomszervező (Kazinczy). Érzés és ízlés (Kármán). Az antik vers csodája (Virág, Berzsenyi). Érzés és jellem (Kölcsény). A magányos küzdő tragédiája (Katona). Az európai eszmény csúcán (Vörösmarty). Új Tyrtaios és új Simeon (Petőfi, Tompa). A művész (Arany). A lélek bűvár (Kemény). A lélekidomár (Jókai). Az Ember és a Magyar (Madách).

Befejezésül magvas irodalompszichológiai összegezést nyújt a szerző a magyar és európai kultúrtényezők kölcsönhatásáról. Itt derül fény az író céljára és eszközeire: a hungaricum és — a szó el nem koptatott értelmében vett — humánus igényeit hozza harmóniába.

A mű filológiai és irodalomtörténeti értékeinek megállapítása a szakfolyóiratok feladata. Mi csupán arra a maradandó értékű tanulságra akartunk rámutatni, amelyet a könyvből az irodalmi érzék és ízlés alakításához az iskolamester meríthet.

Vlasy József

Eöttevényi Olivér, Ferenc Ferdinánd. (Budapest, 1942. A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda kiadása. 392 lap.)

A magyar történelmi életrajzi irodalomban hiányt pótol Eöttevényi Olivérnek Ferenc Ferdinándról írt terjedelmes munkája. A nagy gondossággal összegyűjtött adatok, a mindenekfelett álló tárgyilagosság, a nagy tárgyszeretet és lelkiismeretes módszer teszi nagyértékűvé ezt az érdekes művet, mely sok új közlésével, az eddig nem ismert adatok összegyűjtésével, az egyes életrajzi részekhez kapcsolt történelmi és politikai háttér gondos felvázolásával jó szolgálatot tett történetírásunknak.

Eöttevényi Ferenc Ferdinánd életének és politikájának mérlegelésével egyrészt hitelessé teszi előttünk azt a képet, melyet a trónörökös-ről az egykorúak és a tőle távolabb állók róla annak idején megközelítő helyességgel megrajzoltak, másrészt a higgadt történetíró részrehajlatlan tárgyilagosságával teszi szemléletessé a trónörökös történelmi arcképén a magyarság szemszögéből felvillanó fény és árnyék megoszlását.

Ferenc Ferdinánd korában mindenki tudta, hogy a trónörökös erősen abszolutisztikus felfogású férfiú. Az Ausztria vezetése alatt álló összmonarchia összekovácsolása révén federalisztikus elgondolásaiban a szláv és román nemzetiségek a magyarságnál sokkal jelentősebb szerepet kaptak volna. Politikai és emberi tragédiája Ferenc Ferdinándnak, hogy éppen annak a szlávásznak a részéről irányzott golyó oltotta ki életét, mellyel a kapcsolatok felvételét annyira óhajtotta. A trónörökös külpolitikai tájékozódásának és közeledésének az oroszok és a délszlávok részéről való teljes félreértése volt a trónörökös életének legnagyobb tragédiája.

Bárki veszi a kezébe Eöttevényinek ezt az érdekes könyvét, mindvégig szinte lebilincselőnek fogja találni a műnek azokat a részeit, melyek Ferenc Ferdinándról, mint az anyai örökségképen kapott tüdőbaja miatt búskomor és szinte örökké gyanakvó emberről, majd mint a magyar garnizonban is szolgáló s velünk megbarátkozni sohasem tudó katonáról, a szerelméért küzdő s e küzdelmében a magyar miniszterelnök támogatásért is szinte esdő férfiúról, a minta családapáról, a gyönyörű kastélyai-ban kerteszkedő, sportoló, majd a nagyszenvedélyű vadászról, legfőképpen pedig mint katonáról rajzol meg a szerző.

Igen elgondolkodtató annak a hideg, sőt rideg viszonynak a meg-